

ГРОМОВЕНКО К. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства
(Міжнародний гуманітарний
університет)

УДК 341.231.145

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОСВІТНІХ ВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ДОКЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

У статті розглянуто еволюцію міжнародного забезпечення регламентації освітніх відносин у часи античності та Середньовіччя. Особлива увага приділена питанням міжнародно-правового виміру статусу європейських університетів періоду їх виникнення, договірних закріплення освітніх аспектів міжконфесійних відносин, договірним гарантіям розвитку вітчизняної системи освіти періоду визвольних змагань XVII ст.

Ключові слова: академічні свободи, амфіктонії, європейські університети, міжконфесійна взаємодія, Папа Римський.

В статье рассмотрена эволюция международного обеспечения регламентации образовательных отношений в периоды античности и Средневековья. Особое внимание уделено вопросам международного измерения статуса университетов периода их возникновения, договорного закрепления образовательных аспектов межконфессиональных отношений, договорными гарантиями развития отечественной системы образования периода освободительной борьбы XVII века.

Ключевые слова: академические свободы, амфиクションи, европейские университеты, межконфессиональное взаимодействие, Папа Римский.

Article reflects the evolution of the international providing the regulating of the educational issues in Ancient and Middle Ages. Special attention was devoted to the issues of the international legal framework of the first European universities' activities, of the treaty fixing of the educational components of interreligious relations, of the treaty guarantees for the development of the Ukrainian educational system on the times of liberating struggle during XVII century.

Keywords: academic freedoms, amphictyony, European universities, interreligious relations, Pope.

Визначення змісту міжнародних стандартів права на вищу освіту натеper стало важливим питанням вітчизняної правової доктрини. Водночас відповідний науковий аналіз не може бути повним без вивчення процесів розвитку міжнародних механізмів у сфері освіти починаючи з найдавніших часів та до формування міжнародного права класичного періоду, що видається актуальною метою цього дослідження. Для її досягнення слід дослідити відображення освітніх питань у договірних актах та міждержавних механізмах взаємодії періоду античності, у наднаціональних правових регуляторах часів Середньовіччя, з особливою увагою до джерел, застосовних до території сучасної України. Серед сучасних авторів аспектам докласичного міжнародного права приділяли увагу такі вітчизняні автори,

як Б.В. Бабін, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, А.І. Дмитрієв, В.В. Мицик тощо, водночас освітні питання у їхніх працях практично не порушувалися.

Звісно, загальна архаїчність та невпорядкованість системи міжнародних відносин Стародавнього Світу та Середньовіччя не могли не вплинути на формат відображення відповідної проблематики у першоджерелах, багато з яких не дійшли до сучасності. Водночас можна констатувати, що освітні та просвітницькі питання порушувалися вже у діяльності міжполісних об'єднань Стародавньої Греції, таких як сіммахії та амфіктонії. Як вказував Т.П. Євсеєнко, сіммахії як політичні об'єднання грецьких полісів, як правило, призводили до гегемонії одного з них у цьому міждержавному союзі. Такі гегемоністські сіммахії сприяли утворенню умов для розвитку всіляких форм співробітництва між різними полісами та призводили до поступового запровадження стандартів поліса-гегемона в усіх сферах суспільного життя. Наприклад, у рамках діяльності Першого Афіського морського союзу (Делосської сіммахії) на внески союзних полісів та загальні мита утримувалося більше 20 тисяч громадян Афін [7, с. 127]. Звісно, це сприяло поширенню стандартів поведінки з молоддю, публічної освіти, запроваджених Афінами, на інші поліси сіммахії.

Також вагоме значення для утворення міжполісних контактів у сферах освіти, молоді, спорту та культури мали амфіктонії як релігійно-політичні союзи держав Стародавньої Греції. Ще Карл Ю. Белох дійшов висновку, що утворені задля координації релігійних питань амфіктонії у майбутньому поширили власну компетенцію на широке коло суспільних відносин. Зокрема, в рамках Дельфійсько-Фермопільської амфіктонії, ключовій для полісів Еллади, обговорювалися питання облаштування священних місць та заходів, ігор тощо; такий підхід поділяють і сучасні автори [2, с. 242; 14, с. 5].

Подібні питання відображалися й у мирних договорах. Так, у Нікієвому мирі 421 р. до н.е., укладеному між Афінами та Спартою, спеціально передбачалося окреме вирішення питання прав Дельфійського храму, який тоді відігравав роль ключової просвітницької установи. Вплив на гуманітарні повноваження сіммахій та амфіктоній передбачав й Анталкідів мирний договір, укладений у 387 чи 386 роках до н. е. між Спартою та коаліцією грецьких полісів на чолі з Афінами та Фівами [10, с. 218].

У міжнародних угодах Стародавнього Риму гуманітарні питання відображалися вкрай обмежено. Втім, у згаданому Діонісієм Галікарнаським Кассієвому договорі між Римською республікою та Латинською Лігою 493 р. до н.е. передбачалися приватні права латинян та римлян, які, безумовно, охоплювали й культурні та освітні [17, с. 156]. Аспекти статусу Афін як тодішнього ключового центру освіти міжнародного значення порушувалися й у Дарданоському мирному договорі 85 р. до н.е. між Римом (Луцій Корнелій Сулла) та Понтом (Мітридат VI) [10, с. 310].

У майбутньому право на збереження власної культурної ідентичності, зокрема релігійної, яке охоплювало право на відповідну навчальну та просвітницьку діяльність, відображалося у договорах між мусульманськими та християнськими країнами епохи арабських завоювань. Зокрема, це Договір Бакт, який уклали король нубійської держави Макурія та губернатор Омеядів в Єгипті Абдала ібн Саїд ібн Абі Сар у 637 р. н.е.; цей акт серед іншого регламентував просвітницькі права арабів у Нубії [20, с. 589]. Подібне значення мав Договір Орїхуели (Договір Теодоміра) 713 р. н.е. між правителем Північної Африки Абд аль-Азізом та князем Мурсії Теодоміром щодо капітуляції низки християнських міст Іспанії та їх переходом під контроль арабів, що мав величезне значення як прецедент подальшого культурного розвитку відповідного населення [19, с. 94].

Надалі в середньовічній Європі за умов претензій пап та імператорів на світове панування питання освіти тривалий період визначалися саме їхніми односторонніми актами, які при цьому об'єктивно носили наднаціональний характер, особливо в умовах розвитку феодального ладу. Характерним у цьому контексті є Капітулярій про заняття науками, (*Encyclica de litteris colendis*), наданий імператором Карлом Великим у 787 р. до монастирів Європи. У Капітулярії приписується, щоб в єпископствах та монастирях, «крім виконання правил, монастирського життя і релігійних вправ, наближалися до роздумів про науки та їх

вивчення, кожен за своїми здібностями, як він може вчитися», адже «кожен має попередньо вивчити те, що він бажає привести у виконання». У документі приписувалося «не тільки не нехтувати науковими заняттями, але з усією скромністю і благим перед Богом наміром віддаватися їм старанно» та «обирати для такої справи людей, які мали б здатність і бажання вчитися самі і разом бажання вчити інших» [12, с. 52].

Дослідники історії Середньовіччя підкреслюють, що система організованої освіти виникла стихійно через паломництва до «деяких шкільних центрів», таких як Болонья, Париж та інші. При цьому основним стимулом самоорганізації викладачів та учнів ставали питання відсутності безпеки та мінімальних соціальних стандартів, вороже ставлення місцевої світської та церковної влади. Така самоорганізація в асоціації (*universitas*, тобто університети) призводила до прагнень новоутворених шкіл отримати підтвердження власної корпоративності від найвищої (і часто наддержавної) влади зі збереженням внутрішньої автономії та самоврядування з усіх питань. Автори ХХ ст. визнали, що об'єктивне значення шкіл (університетів) призвело до їх визнання найвищими політичними силами із прагненням використати їх у власних інтересах [6, с. 15–17].

При цьому Г.І. Липатниковою наводяться акти папи Гонорія III щодо заохочення «земляцтв» Болонського університету у 1217–1224 роках та навпаки заборона ним «націй» Паризького університету 1222 р. та 1225 р. Вказуються факти прямого втручання цього папи у справи вищої школи держав Європи «через голову» місцевої влади більше 80 разів за 10 років власного понтифікату. Його наступник Григорій IX у 1227–1241 роках видав більше сорока актів з університетських справ, а папа Олександр IV схвалив з цих питань майже 90 актів за період 1254–1261 рр. [6, с. 18].

Водночас і вища світська влада намагалася впорядкувати питання університетської освіти, про що свідчили акти влади королів та імператорів. Так, у грамоті імператора Фрідріха Барбароси учням та учителям болонських шкіл 1158 р. передбачено захист учням та професорам, які «мандрують заради отримання знань», щоб «як самі вони, так і їхні посланці в цілковитій безпеці подорожували до місць, в яких вони вдосконалюються в науках, і спокійно там мешкали». При цьому особливо заборонялося застосовувати щодо учнів репресалії за «борги» інших осіб тієї місцевості, звідки студенти прибули на навчання; юрисдикція щодо судових справ за участю студентів та професорів передавалася на суд єпископів відповідних міст або до іншого суду за вибором представників університетів.

Подібні привілеї на національному рівні були надані школярам Паризького університету привілеєм короля Франції Філіпа II Августа 1200 р. Водночас і королі третіх країн зверталися до самоорганізованих шкіл із закликом до співпраці. У цьому контексті цікавим є лист англійського короля Генріха III «магістрам та університету школярів Парижа» 1229 р., яким університет запрошувався до переїзду в Англію із наданням «свободи та спокою, що повністю задовольняють ваші потреби». При цьому підставою запрошення в листі зазначалося перебування університету в Парижі «під владою несправедливого закону» [6, с. 109, 111, 113].

Утім, у цій ситуації саме акти пап щодо університетів мали більший міжнародний вимір ніж світської влади, яка тоді часто опонувала церковній. Адже папи, з одного боку, користувалися щодо працівників освіти власними наднаціональними повноваженнями, з іншого – використовували власну виключну прерогативу організації в університетах навчання релігійних дисциплін. Крім того, папи як феодалі часто розглядали nobilitet університетів, зокрема духівництво, як власних васалів та надавали їм відповідні гарантії. Наприклад, цікавим є лист папи Інокентія III магістрам та студентам паризьких шкіл 1205 р., у якому згадується про запит імператора Латинської імперії Болдуїна щодо необхідності залучення західноєвропейських учених до «реформи навчання Святого Писання» у захопленій Візантії. У листі Інокентія III містився заклик магістрам та студентам вирушити у подорож до Греції для задоволення відповідних потреб імператора [6, с. 116].

Внутрішнє життя університетів поступово стало регламентувалося папською владою доволі ретельно. Наприклад, у постанові папського легату Робера де Курсон про студентів та магістрів паризьких шкіл 1215 р. встановлювалися обов'язкові вимоги до читачів лекцій

з вільних мистецтв. Це мінімальний вік, добросесність, стаж навчання, мінімальний термін викладання, складання іспиту та порядок ведення лекцій. При цьому вказувалося, що іспит у викладачів мають приймати спеціальні судді, призначені папою згідно з формою, затвердженою єпископом Парижа. У майбутньому порядок таких іспитів був уточнений буллою папи Григорія IX Паризькому університету від 13 квітня 1231 р. За цією буллою на канцлера Парижа покладалася функція перевірки добросесності кандидата на викладання із наданням університету гарантій від свавілля у цьому процесі (спеціальна присяга канцлера, залучення до перевірки всіх магістрів теології університету) [6, с. 116].

При цьому важливими видаються також булла Григорія IX від 13 квітня 1231 р., якою підтверджувалася не лише автономія Паризького університету, але й право страйку проти міської влади, а також рішення папи Боніфация VIII 1301 р., яким він підтримав позицію студентів університету Болоньї у спорі з міською владою, що вимагала від ректора надати клятву вірності [6, с. 122]. Також слід вказати на привілей, наданий 22 вересня 1255 р. папою Олександром IV, «університету магістрів та школярів у Саламанці». У цьому акті особам, які «пройшли іспит та ухвалення в університеті Саламанки», на певному факультеті в майбутньому дозволялося викладати без складання нових іспитів та «протидії будь-кого» на аналогічному факультеті будь-якого іншого університету, крім Паризького та Болонського. Як вказує Г.І. Липатникова, таке право викладати (*ius ubique docendi*) для магістрів низки університетів папи надавали, «використовуючи універсальний характер власної влади», при цьому університети часто дискримінувалися [6, с. 17].

Так, магістри Кембриджського університету отримали таке право одними з останніх у 1318 р., а Оксфордський університет не отримав такого права взагалі. Такий привілей папи Миколая IV «університету магістрів та школярів Парижа» був наданий 23 березня 1292 р., у ньому підтверджувалася папська «влада давати право навчати» та визначається універсальний характер іспиту Паризького університету викладачам (магістрів) факультетів теології, канонічного права, медицини та вільних мистецтв, які могли після його складання безперешкодно викладати будь-де «за межами цього міста та факультету». Усі звичаї та статuti, що перешкождали цьому привілею, визначалися у ньому як нечинні [6, с. 17, 120].

Водночас варто згадати і про такі ключові правові акти світської влади XIII ст., які відображали права, зокрема освітні, як Велика хартія вольностей 1215 р. [16, с. 34], а також надані імператором Фрідріхом II Гогенштауфеном Золота булла Берну 1218 р. та Привілеї Відню 1237 р. У ст. VII Золотої булли імператор навечно гарантував відмову від призначення вчителя церковної школи; імперська влада зобов'язувалася затверджувати запропонованого міською владою за загальною згодою (*communi consilio*) кандидата [11, с. 45]. У Привілеї 1237 р. «йдучи назустріч загальному бажанню навчати дітей з юного віку» констатувалося право призначеного імперською владою магістра – керівника школи у Відні «призначати за згоди найбільш свідомих мужів цього міста інших докторів на факультетах, гідних та шанованих у галузі своїх наук» [11, с. 47].

Цікаво, що очевидне зростання загального прагнення суспільств Європи для отримання освіти у ті часи відображалася й у окремих торговельних угодах. Так, у проєкті торговельного договору Новгородської республіки із вільними містами Любеком та Готландом, що опрацьовувався сторонами в 1268–1269 роках, у ст. XIII передбачалося право торговців цих німецьких міст під час перебування в Новгороді «вільно та безборонно надсилати власних дітей вчити мову в ту землю, куди вони захочуть» [9, с. 121].

Яскравим прикладом подальшого регулювання освітніх відносин у державах Європи є заснування Празького університету буллою папи Климента VI від 26 січня 1347 р. У документі згадувалося про попередню пропозицію (прохання) із цього питання імператора Карла I (IV), у якій констатувалася відсутність у Чеському королівські, «а так само і в сусідніх з ним багатьох країнах» «вищої школи, між тим як у ній помітна велика необхідність». У буллі вказувалася універсальна компетенція пап у «допомозі» «за відповідних обставин» «тим вірним, хто проявляє інтерес до вчених занять, за допомогою яких поширюється шанування імені божого і зміцнюється католицька віра, а також забезпечується справедливість і успіх у громадських і приватних справах і процвітання всього людського роду». [6, с. 131].

Климент VI відзначав, що оскільки Прага «багата всім необхідним для життя», то це місто «є доволі підходящим місцем для влаштування вищої школи, хоча з деякого часу тут існують тільки приватні школи». У буллі 1347 р. вказувалося на волю папи на те, щоб у Чеському королівстві, «обдарованому з доброти Божої статком населення та всілякими благами, було дерево та в справі науки» та щоб у ньому «поряд з жилами золота і срібла відкрилася і плодоносна жила наук». Булла відзначала потребу того, щоб «з цього королівства виходили мужі, навчені зрілістю думки, прикрашені чеснотами і вчені в різних областях і навчені в розумінні догматів віри», необхідність заснування «джерела, з якого могли б черпати усі, хто шукає пізнання сутності письмової освіти» [6, с. 132].

У буллі 1347 р. Климент VI встановив, щоб у Празі «на вічні часи процвітав університет зо всіма дозволеними факультетами», ґрунтуючись на власному «апостольському праві». Водночас у буллі приписувалося надати вчителям та студентам новоутвореного університету «права, пільги та вилученням із загальної юрисдикції за прикладом докторів, магістрів і студентів інших університетів», тобто вочевидь виходячи з усталеного на той час наднаціонального звичаю. В буллі вказувалося, що для отримання статусу магістра або доктора претендент мав бути представлений магістрами відповідного факультету празькому архієпископу. Після цього архієпископ мав скликати докторів та магістрів цього факультету та доручати їм проводити «ґрунтовне випробування по науках, які необхідні для докторської або магістерської честі» [6, с. 133].

У буллі 1347 р. зазначалося, що «якщо відповіді випробовуваних будуть визнані достатніми, то архієпископ надає їм право учительства і визнає за ними честь і ступінь магістра». Одразу таким іспитам буллою надавався статус універсальних, із правом випускника викладати в будь-якому іншому університеті. При цьому королівська грамота Карла I (IV) із заснування Празького університету була надана лише 7 квітня 1348 р., у ній серед іншого як прецедент для статусу університету згадувалися вищі школи Парижа та Болонії [6, с. 133].

Важливо навести положення Конкордату (договору), укладеного між папою Львом X та королем Франції Франциском I у Болонії в грудні 1515 р. та в Римі 16 серпня 1516 р. Цей Болонський конкордат регламентував питання призначення високих церковних посад у Франції, скасував попередні акти та встановив компроміс, за яким папа має повноваження призначати єпископів та абатів, але виключно з кандидатур за пропозицією короля. При цьому в Конкордаті спеціально вимагалось, щоб кандидат, який пропонується королем папі для затвердження мав бути «магістром або ліценціатом теології або доктором або ліценціатом усіх чи одного права університету, що славиться суворістю іспитів» [13, с. 35]. При цьому в Конкордаті не наводився перелік таких університетів, за визначенням він охоплював випускників Паризького, Болонського та інших.

Надалі за умов Реформації роль пап у регламентації аспектів освіти знизилася; водночас у наднаціональних правових актах регламентація питань освіти здійснювалася крізь вимір забезпечення захисту релігійних свобод. Так, у Аусбурзькій релігійній угоді (унії), укладеній 25 вересня 1555 р. між католицькими та лютеранськими суб'єктами Священної Римської Імперії та від імені імператора римським королем Фердинандом I, було встановлено баланс між територіями сповідання католицизму та протестантства із гарантуванням відповідних освітніх прав. При цьому у ст. 19 угоди 1555 р. надавалася гарантія збереження нового статусу захоплених під час релігійних воєн окремих абатств, монастирів та інших церковних маєтків та перетворених зокрема «у школи та благодійні установи» [18, р. 44]. Положення угоди 1555 р. у цій частині були підтверджені серед іншого Празьким миром від 30 травня 1635 р. між імператором Фердинандом II та представником протестантських держав імперії Йоганном Георгом I [22, с. 16].

Слід додати до цього, що у ст. 8 Віденського миру, укладеного 23 червня 1606 р. між князем Трансільванії та архієпископом Австрії, на території Угорщини заборонялася діяльність єзуїтів [21, р. 97]. Водночас у Мадридському договорі 1621 р., укладеному під гарантії короля Франції та Швейцарської конфедерації, передбачалася свобода віросповідання та

відповідної просвітницької та освітньої діяльності у спірній альпійській долині Валтелліна [18, с. 116].

Також важливими слід визнати наслідки схвалення владою Франції Нантського едикту від 13 квітня 1598 р., у статті XIII якого міститься заборона прояву протестантизму у різних сферах суспільного життя, зокрема щодо «народної освіти». Також у ст. XXII цього едикту встановлювалася заборона дискримінації щодо протестантів у сфері «прийому учнів в університети, колегії та школи». Надалі зазначені положення Нантського едикту були підтверджені в Договорі Монпельє від 18 жовтня 1622 р. між королем Франції Людовіком XIII та герцогом Генрі II Роганом, а також у Алеському мирі, укладеному 28 червня 1629 р. між королем Франції Людовіком XIII та лідерами гугенотів [18, с. 259].

Варто додати, що у серії договорів, які разом становили систему Вестфальського миру (Мюнстерський договір від 15 травня 1648 р., Оснабрюкський договір від 24 жовтня 1648 р.) питання освіти спеціально не згадувалися, вказані акти лише опосередковано впливали на відповідні відносини в рамках гарантування свободи сповідання для католиків, лютеран та кальвіністів [5, с. 45; 18, с. 12; 22, с. 181].

Особливу увагу варто звернути на розвиток міжнародного договірного забезпечення освітніх відносин на українських землях, згадки про яке можна знайти у документах періоду визвольних змагань XVII ст. До того періоду в зовнішніх актах держав, до складу яких входила територія України, освітні аспекти окремо не регламентувалися. Наприклад, у тексті Люблінської унії, схваленій 1 липня 1569 р., а саме у її ст. 7 можна знайти лише загальну згадку про збереження у новоутвореній державі наданих раніш привілеїв, до яких вочевидь слід віднести й князівські та королівські акти щодо заснувань університетів та колегіумів [8, с. 153].

Водночас практично всі ключові акти, укладені українською стороною з Річчю Посполитою, містили у собі положення з освітніх питань. Так, Зборовський договір (трактат), схвалений у серпні 1649 р., у ст. 10 містив приписи, за якими заборонялася діяльність єзуїтів, зокрема й просвітницька «у місті Києві, де є упривілейовані роські школи, ... та й по інших українських містах» водночас мали бути збереженими всі «інші школи», «які там є з далеких часів» [1, с. 125; 15, с. 46]. У Білоцерківському трактаті від 28 вересня 1651 р. у ст. 6 вказувалося про збереження прав православної релігії «згідно з давніми правами», що охоплювало «кatedри, церкви, монастирі та Київський колегіум» [3, с. 292].

У Гадацькому ж трактаті від 16 вересня 1658 р. питання освіти регламентувалися ретельніше. За цим актом королівська влада надавала «академії Київській» «прерогативи та вольності» на рівні «академії Краківської» (тобто Краківського університету), але лише за умов непередставлення у ній «аріанських, кальвіністських, лютеранських професорів, учителів та студентів». При цьому угодою погоджувалося перенесення рішенням королівської влади в інше місце всіх інших шкіл, «які були перед тим у Києві» (вочевидь йдеться про єзуїтські школи) [4, с. 14].

Гадацький трактат передбачав заснування на території України другої академії, яка мала бути з такими ж правами, як Київська, там, де королівська влада та сейм «побачать їй принагідне місце», також за умов недопуску до неї протестантів та відсутності у місці її заснування інших шкіл. На відміну від указаних академій, трактат дозволяв вільно відкривати в Україні «гімназії, колегії, школи і друкарні, скільки їх буде потрібно», та «вільні науки відправляти, і книги друкувати усякі із релігійною конверсійністю», але без критики королівської влади та особи [1, с. 153; 4, с. 14].

Цікаво, що угоди української влади того періоду з Московським царством не регламентували освітні питання взагалі, попри включення цих аспектів у пропозиції до таких угод українською стороною. Так, у проекті нової міждержавної угоди, запропонованої представниками козацької старшини Московському царству в жовтні 1659 р. (Жердівські статті), передбачалося «вільне існування шкіл з будь-якою мовою навчання на обох берегах Дніпра», що не було враховано царською владою [15, с. 77].

Таким чином, варто дійти таких висновків. У часи античності міжнародні правові акти виділяли аспектам реалізації права на освіту та організації систем освіти виключно опосе-

редковану увагу. У Середньовіччі виникнення та розвиток системи університетської освіти став предметом нормативного забезпечення наднаціональних регуляторів, насамперед актів римських пап універсального характеру. Основними питаннями наднаціонального забезпечення стали заснування чи визнання сформованих ініціативно університетів, встановлення гарантій їх автономій, забезпечення взаємного визнання результатів іспитів на звання магістра та доктора, вимоги наявності таких звань для кандидатур на релігійні посади. Також у Середні віки виникло, а у часи Реформації сформувалося визнання у міжнародних актах освіти як однієї з ключових гарантій реалізації релігійних прав. Особливе значення мають угоди української влади періоду національно-визвольних змагань XVII ст., у яких послідовно відстоюється потреба розвитку національної системи освіти як середньої, так і вищої. Зазначені питання мають стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. Т. 3 : 1638–1657. Санкт-Петербург : Тип. П.А. Кулиша, 1861. 604 с.
2. Белох К.Ю. Греческая история в 2 томах / Карл Ю. Белох; пер. с нем. М.О. Горшензона; под ред. Ю.И. Семенова. Москва, 2009. Т. 1: Кончая софистическим движением и Пелопонесской войной. 512 с.
3. Горобець В.М. Білоцерківський договір 1651 р. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. В.А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1. А–В. С. 292.
4. Горобець В.М. Гадяцький договір 1658 р. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2004. Т. 2. Г–Д. С. 14.
5. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право : монографія. Київ : Київський університет права, 2001. 426 с.
6. Документы по истории университетов Европы XII – XV вв. : учебное пособие / под ред. и с предисл. А.Е. Москаленко; вступ. статья, пер. и примеч. Г.И. Липатниковой. Воронеж : Воронежский пед. ин-т, 1973. 157 с.
7. Евсеенко Т.П. От общины к сложной государственности в античном Средиземноморье. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2005. 264 с.
8. Из постановления Люблинского сейма об унии Великого княжества Литовского с Коронай Польской 1 июля 1569 г. *Белоруссия в эпоху феодализма*. Сборник документов и материалов; / под ред. А.И. Азарова и др. Т. I. Минск : Изд-во АН БССР, 1959. С. 150–157.
9. Рыздзевская Е.А. Новый список проекта договора Новгорода с Любеком и Голландом 1269 г. *Проблемы истории докапиталистических обществ*. Ленинград : 1935. № 5–6. С. 119–125
10. Сергеев В.С. История Древней Греции; изд. третье, перераб. и доп. / под ред. В.В. Струве, Д.П. Каллистова. Москва : Изд-во восточной лит-ры, 1963. 516 с.
11. Средневековое городское право XII – XIII веков : сборник текстов / под ред. С.М. Стама. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. 178 с.
12. Стасюлевич М.М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1864. Т. II. 690 с.
13. Хрестоматия по истории средних веков / пособие под. ред. Н.П. Грацианского, С.Д. Сказкина в 3 томах. Т. 3. Москва : Учпедгиз, 1950. 350 с.
14. Щокін Ю.В. Міжполісні й міжплебні союзи Стародавньої Греції VI – IV століть до н. е. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 2 (10). С. 1–13.
15. Яковлів А. Українсько-московські договори XVII – XVIII ст. Варшава : Наук. т-во ім. Шевченка, 1934. 178 с.
16. Ясинский А. История Великой Хартии в XIII столетии. *Киевские университетские известия*. Киев : Унив. тип-я, 1888. № 7. 61 с.
17. Dionysius of Halicarnassus. The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus/transl.by Earnest Cary, red. Edward Spelman. London: William Heinemann Ltd., 1937. Vol. V. 408 p.

18. European treaties bearing on the history of the United States and its dependencies to 1648 / ed by Frances G. Davenport, Charles O. Paullin. Washington, D.C. : Carnegie Institution of Washington, 1917. 400 p.

19. Rosenwein B.H. Reading the Middle Ages: Sources from Europe, Byzantium, and the Islamic World. 3d ed. Toronto, University of Toronto Press, 2018. 568 p.

20. Spaulding J. Medieval Christian Nubia and the Islamic World: A Reconsideration of the Baqt Treaty. *The International Journal of African Historical Studies*. 1995. Vol. 28. № 3. P. 577–594.

21. Sugar P.F. A History of Hungary / Peter F. Sugar, Peter Hanák, Tibor Frank. Indiana University Press, 1990. 448 p.

22. The Low Countries in Early Modern Times: A Documentary History / ed. by Herbert H. Rowen. New York : Palgrave Macmillan, 1972. 271 p.

КОБИЛИНСЬКА І. М.,
аспірант кафедри міжнародного
публічного права
(Київський національний торговельно-
економічний університет)

УДК 341.7

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ ТА ЇХНЬОГО ПЕРСОНАЛУ

У статті розглянуто і проаналізовано правові основи охорони дипломатичних представництв та їх співробітників; особливу увагу приділено регламентації дипломатичних привілеїв та імунітетів, аналізу потенційних небезпек та можливих порушень недоторканності помешкань дипломатичних представництв та їх персоналу; визначено комплекс заходів з удосконалення нормативних засад діяльності з охорони дипломатичних представництв та їх співробітників; обґрунтовано необхідність удосконалення міжнародно-правової бази в напрямі узагальнення та осмислення наявної практики держав у питанні створення внутрішньої охорони при дипломатичних представництвах.

Ключові слова: дипломатичне представництво, дипломатичний персонал, акредитуюча держава, держава перебування, дипломатичні привілеї та імунітети, екстремізм.

В статье рассмотрены и проанализированы правовые основы охраны дипломатических представительств и их сотрудников; особое внимание уделено регламентации дипломатических привилегий и иммунитетов, анализу потенциальных опасностей и возможных нарушений неприкосновенности помещений дипломатических представительств и их персонала; определен комплекс мер по совершенствованию нормативных основ деятельности по охране дипломатических представительств и их сотрудников; обоснована необходимость совершенствования международно-правовой базы в направлении обобщения и осмысления существующей практики государств в вопросе создания внутренней охраны при дипломатических представительствах.

